

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್

ಡಾ. ರೇವಣ್ಣ ಎನ್ ಗಂಗವಾಡಿ*

*ಅತಿಥಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕ, ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಸಾರಾಂಶ: (Abstract)

ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಭಾರತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ, ಅಸಮಾನತೆ, ವೈದಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ಬೇಸತ್ತು, ಮನುಷ್ಯ ನೈತಿಕವಾಗಿ ಬದುಕಲು ಧರ್ಮ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಧರ್ಮ ಇರುವುದು ಆತ್ಮಗಳ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಮಾನವನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ, ಸಮಾಜದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ 1935 ಅಕ್ಟೋಬರ್ 13ರಂದು ಇಯೋಲ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಹಿಂದೂವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಆದರೆ ನಾನು ಹಿಂದೂವಾಗಿ ಸಾಯಲಾರೆ' ಎಂಬ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದರು. ಅದರಂತೆಯೇ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ ಸಹೋದರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲು 21 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಮುಸ್ಲಿಂ, ಕ್ರೈಸ್ತ, ಸಿಖ್, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಧರ್ಮ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್, ಪುನರುತ್ಥಾನ, ಪಂಚಶೀಲ, ತ್ರಿಸರಣ.

ಪೀಠಿಕೆ

ಯಾವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸಮಾನತೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮೂಲ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವೇ. ಈ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ತತ್ವ, ಆದರ್ಶ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು, ಆರ್ಯ ಸತ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಪಂಚಶೀಲ ತತ್ವಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರೆ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಡಾ. ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ನಂಬುಗೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ನಾಗಪುರ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಬಿಕ್ಕು ಚಂದ್ರಮಣಿ ಅವರಿಂದ ಧರ್ಮ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅಕ್ಟೋಬರ್ 14, 1956ರಂದು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಬರುವವರು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಿ ಎಂದರು. ಆಗ ಇಡೀ ಸಭಾ ಮಂಟಪವೇ ಎದ್ದು ನಿಂತಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಐದು ಲಕ್ಷ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರು. ತ್ರಿಸರಣ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು

Please cite this article as: ಡಾ. ರೇವಣ್ಣ ಎನ್ ಗಂಗವಾಡಿ. (2022). ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಮಲ್ಟಿಡಿಸಿಪ್ಲಿನರಿ ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಐಐಎಂಆರ್‌ಡಿ, 3(5), ಪು.ಸಂ. 40-49.

ವಿವರಿಸಿದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಡೀ ಸಭೆ ಪುನರುಚ್ಚರಿಸಿತು. ಹಿಂದೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಬೌದ್ಧರಾಗಿದ್ದೆವು ಮತ್ತೆ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಸಮತಾ ಮತ್ತು ಕರುಣಾ ಈ ಮೂರನ್ನು ನನ್ನ ಬದುಕಿನ ದಾರಿ ದೀಪಗಳನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅನೇಕ ಲೇಖನ ಮತ್ತು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ದಲಿತರ ಮೂಲವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ತಮ್ಮ 'ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಯಾರು? ಅವರೇಕೆ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಾದರು' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಮೂಲಬೌದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

1954ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ರೇಡಿಯೋ ಭಾಷಣವೊಂದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ ಹಾಗೂ ಸೋದರತ್ವ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಫ್ರೆಂಚ್ ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ನನ್ನ ಗುರು ಬುದ್ಧನಿಂದ ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪಡೆದೆ ಎಂದು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತವರಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನದ ಮೂಲ ತತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದ ಜನರು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೈತಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರೂಪಿತವಾದ ಆಚಾರ ಸಂಹಿತೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಬುದ್ಧನು ದೇವರು, ಯಜ್ಞ ಪೂಜೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಆರಾಧನಾಂಶಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಲೆಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಮಹಾಯಾನ ಪರಂಪರೆಯ ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಬದಲಾಗಿ ಬುದ್ಧನನ್ನು ದೈವತ್ವಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲಾಯಿತು. ತೀರಾ ವೈಭವೀಕರಣಗೊಂಡ ರೂಪವನ್ನು ಆಗ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹತ್ತಿರವಾದ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯು ಆದಿಬುದ್ಧನೆಂದೂ? ಲೋಕದ ದುಃಖ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬುದ್ಧರಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ಯಮನಿಯು ಒಬ್ಬನೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾಯಿತು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಸಮಾನತೆಯ ನಾಗರಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಮನ್ನಿಸದ, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೊರೆದು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಡೆದರು. ಅವರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ.

1. “ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಷ್ಣುವನ್ನಾಗಲಿ, ಶಿವನನ್ನಾಗಲಿ ನಾನು ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ವಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
2. ರಾಮನನ್ನಾಗಲಿ, ಕೃಷ್ಣನನ್ನಾಗಲಿ ನಾನು ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
3. ಹಿಂದೂ ದೈವಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೌರಿ, ಗಣೇಶ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಾನು ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
4. ದೇವರು ಅವತಾರ ತಾಳಿದನು ಎಂಬುದನ್ನಾಗಲಿ, ಯಾವ ಒಂದು ರೂಪದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅವನ ಅವತಾರವಿದೆ ಎಂದಾಗಲಿ ನಾನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ.
5. ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧ ಮಹಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದು ಉಲ್ಬಣತಮ ಅಪರಾಧವೆಂದು ಮನಸಾರೆ ನಂಬುತ್ತೇನೆ.
6. ಮರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನು ತಿಥಿ-ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ತವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಪಿಂಡ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.

7. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.
8. ಹಾರುವರಿಂದ ನಡೆಸಲಾಗುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
9. ಮಾನವರು ಎಲ್ಲರೂ ಸರಿಸಮಾನರು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ನಾನು ನಂಬುತ್ತೇನೆ.
10. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ನಾನು ಎಡಬಿಡದೆ ಶ್ರಮಿಸುವೆನು.
11. ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನು ಹೇಳಿದ ಎಂಟು ಅಂಶದ ಶೀಲವನ್ನು ನಾನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತೇನೆ.
12. ಬುದ್ಧ ಧರ್ಮದ 10 ಪರಿಮಿತಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಪಾಲಿಸುತ್ತೇನೆ.
13. ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರುಣೆಯಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಪಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ.
14. ನಾನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.
15. ನಾನು ಕಳವು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.
16. ಕಾಮಾತುರನಾಗಿ ಅನೈತಿಕ ಲೈಂಗಿಕ ಸುಖದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹದ್ದು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ.
17. ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ ಬರಿಸುವ ಮಧುವನ್ನು ಅದರಂಥ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಾನು ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
18. ಜ್ಞಾನ, ಕರುಣೆ, ಬುದ್ಧಿವಾದಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಬುದ್ಧ ಬೋಧನೆಗಳ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ನಾನು ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ.
19. ಹಾರುವರನ್ನುಳಿದ ಇತರ ಜನರನ್ನು ಹೀನ ಹುಟ್ಟುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಾಗಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಸಮಾನತೆ ತೋರಬಾರದೆಂದು ನೆನಪುದಾಗಲಿ, ಮಾನವನ ಅಡಿಯಾಳುತನ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಏನನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥಾ ದುರಾಚಾರದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ನಾನು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತೇನೆ.
20. ಬುದ್ಧ ಧರ್ಮವೇ ಮಾನವತೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.
21. ನಾನು ಈ ದಿನ ಹೊಸ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.
22. ಬುದ್ಧ ಬೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಇಂದಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತೇನೆ”¹

ಡಾ.ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಇಷ್ಟತ್ತೆರಡು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಆಚರಣೆ, ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳು, ದೇವರ ಆರಾಧನೆಗಳನ್ನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದನ್ನು ಹಲವು ಚಿಂತಕರು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಡಾ. ನಟರಾಜ ಹುಳಿಯಾರ್ ಅವರು ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

1. “ಉದಾರವಾದಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ, ಮಾನವತಾವಾದ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆ ಹಾಗೂ ವಿಚಾರವಾದಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಆಧುನಿಕ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿದೆ.

¹ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಕೆ. ಸಂಪಾದಕ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ವಾಯ್; ಸಂಪುಟ-8 ಸುವರ್ಣ ಸಂಚಿಕೆ, ಡಿಸೆಂಬರ್ 2006.

2. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ ಹಾಗೂ ಸೋದರತೆಗಳ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.
3. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.
4. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಜಾತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೀಳುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ.
5. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ವಿವರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ತಿದ್ದುಪಡಿಕೊಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಈ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗೆ ಇದೆ.
6. ಬೌದ್ಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಬಿಂಬಿಸುವುದಿಲ್ಲ.
7. ಸಮಾನತೆಯ ಆಶಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಬಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲದು.
8. ಬುದ್ಧನ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮ ಎನ್ನುವುದು ಮೂಲತಃ ನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೈತಿಕತೆಯಾಗಿದೆ.
9. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ 'ನನಗೆ ಧರ್ಮದ ಅಗತ್ಯವಿದೆಯೆ ಹೊರತು ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಗೋಸುಂಬೆತನವಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಜೀವನ ನಡೆಸಲು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು.
10. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ವೈದಿಕವಾದ ಹಾಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾದದ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡುತ್ತಾ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸಿತು. ಹಾಗೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರನ್ನು ತನ್ನ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು. ಈ ತಾತ್ವಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಬುನಾದಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ವೈದಿಕ ವಿಕಾರಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು²

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಗೂ ಧರ್ಮ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು.

ಹಾಗಾಗಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ತಮ್ಮ ಜೀವಿತ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕರಾರುವಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇವರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಬುದ್ಧನ ಮಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬುದ್ಧನ ತತ್ವ, ಚಿಂತನೆ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮೇಲು ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಖಕರ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮುಂಬಯಿ ರೇಡಿಯೋ ಕ್ಲಬ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ 'ನಾನು ಬಡವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವನು, ಅವರೊಡನೆ ಬದುಕಿದವನು, ಬಡವರಂತೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಣಿಚೀಲ ಹಾಕಿ ಮಲಗಿದವನು. ಆದುದರಿಂದ ಜನರ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಮರುಗುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನಾನು ಬದಲಿಸಲಾರೆ. ನನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಎಲ್ಲ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗಾಗಿ, ಬಡವರಿಗಾಗಿ ಸದಾ ತೆರೆದಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನುಡಿದರು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬುದ್ಧ ಬೋಧಿಸಿದ ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನು

² ನಟರಾಜ್ ಹುಳಿಯಾರ್. (2006). ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರ ಜ್ಞಾನೋದಯ ಮತ್ತು ಅನಂತರ ಇಲ್ಲಿ. ಡಾ.ಮೂಡ್ಡಾಕೂಡು ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ. (ಪ್ರ.ಸಂ.) ಮರಳಿಮನೆಗೆ. ಪು.ಸಂ. 133.

ಮಾತ್ರ ಆಚರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವೇ ದಲಿತರ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ ಎಂದರು. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಗದಿರುವ ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಧಾನ, ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪಡೆದರು.

ಬುದ್ಧನ ವಿಚಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಚಿಂತನೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ತಮ್ಮ 'ಬುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಲ್‌ಮಾರ್ಕ್ಸ್' ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಶಗಳು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಡಾ.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿದ ಬಗೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಸಾರಿಕರಿಸಬಹುದು.

ಮುಕ್ತ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮವು ಊಹೆಗಳು ಮತ್ತು ವಾದಗಳಿಗಿಲ್ಲ, ದೇವರನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು, ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು, ಪ್ರಾಣಿ ಬಲಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು, ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ ಮಾನವ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲ, ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ನೀತಿ ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮವೆನ್ನುವುದು ಕ್ರೂರ ಮೌಢ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ನೈತಿಕ ಜೀವನದ ಆದರ್ಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು, ದೇವರು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಜೀವನ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕು, ಧರ್ಮದ ಕೆಲಸ ಪ್ರಪಂಚದ ಪುನರಚನೆ ಮತ್ತು ಸುಖಿಸಂವರ್ಧನೆ ಮಾಡುವುದು ಅದರ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಇರುವ ಒಂದೇ ದಾರಿ ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗ, ಆಸ್ತಿಯ ಖಾಸಗಿ ಒಡೆತನದಿಂದ ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರವೂ, ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ದುಃಖವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಸಮಾಜದ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಈ ದುಃಖವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ, ಎಲ್ಲಾ ಮಾನವರು ಸಮಾನರು, ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅರ್ಹತೆಯಿಂದ ಅಳಿಯಬೇಕೆ ಹೊರತು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲ್ಲ, ಉನ್ನತ ಆದರ್ಶಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಬೇಕೆ ಹೊರತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಮೈತ್ರಿ ಇರಬೇಕು. ಶತ್ರುವಿನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಆ ಭಾವನೆ ಇರಬೇಕು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಮನುಷ್ಯ ಜೀವಿಸಲು ಆಹಾರ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೋ, ವಿದ್ಯೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ. ಶೀಲವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಅಪಾಯಕಾರಿ, ಯಾವುದೂ ನಿರ್ದೋಷವಲ್ಲ. ಯಾವುದೂ ಸದಾ ಬದ್ಧವಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಚಾರಣೆಗೂ ಪರಿಶೀಲನೆಗೂ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ, ಯಾವುದೂ ಅಂತಿಮವಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ, ಯಾವುದೂ ಸನಾತನವಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವೂ ಪರಿವರ್ತನಾಶೀಲವಾದುದು ಇರುವಿಕೆಯೆಂದರೆ ಸದಾ ಆಗುವಿಕೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಲಿದ್ದರೆ ಯುದ್ಧ ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಮತ್ತು ಗೆದ್ದವನು ಸೋತವನನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು”³

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಬುದ್ಧನ ತತ್ವ ಎಷ್ಟು ಹಳೆಯದು ಎಷ್ಟು ಹೊಸದು ಅವನ ಉಪದೇಶಗಳು ಎಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಈ ಅಂಶಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದವು.

ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬುದ್ಧರ ಪ್ರಮುಖವಾದ ತತ್ವಗಳೆಂದರೆ ತ್ರಿಸರಣ, ಪಂಚಶೀಲ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಜನರು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನದಡೆಗೆ ಸಾಗಬಹುದು.

³ಡಾ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಬರಹಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಷಣಗಳು (1994). ಸಂಪುಟ-3, ಪು.ಸಂ. 464, 633.

ಬುದ್ಧನು ಬೋಧಿಸಿದ ಪಂಚಶೀಲಗಳು

ಪಂಚಶೀಲಗಳು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ಅನುಸರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಲ್ಲಲು ಸಹಕರಿಸುವುದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು, ಇತರರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕದಿಯುವುದು ಅಂದರೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಮೋಸದಿಂದ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು, ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು, ಕಾಮತ್ಯುಷ್ಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು ಮತ್ತು ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡಬಾರದು.

ಈ ಪಂಚಶೀಲಗಳು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಆದರ್ಶವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಬದುಕಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಬುದ್ಧನ ಆದರ್ಶವೆಂದರೆ ಉತ್ತಮ ನಡವಳಿಕೆ, ಉತ್ತಮ ಆಚಾರ, ಉತ್ತಮ ಚಿಂತನೆ, ಸಂಯಮದಿಂದ ಬದುಕಿ ನೆಮ್ಮದಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದಾಗಿದೆ.

ಪಂಚಶೀಲದ ಭಾಗವಾಗಿ ಮಾನವನ ದುಃಖದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಅಷ್ಟಾಂಗಮಾರ್ಗಗಳೂ ಕೂಡ ಇವೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ, ಅಸಮಾನತೆ, ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದನು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಸಮಾದಿಟ್ಟ-ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಸಮ್ಘಾ ಸಂಕಷ್ಟೋ-ಸರಿಯಾದ ಯೋಚನೆ, ಸಮ್ಘಾವಾಚಾ-ಸರಿಯಾದ ಮಾತು, ಸಮ್ಘಾ ಕಮ್ಮಂತ-ಸರಿಯಾದ ಕೆಲಸ, ಸಮ್ಘಾ ಅಜೀವ-ಸರಿಯಾದ ಜೀವನೋಪಾಯ, ಸಮ್ಘಾವ್ಯಾಯಾಮ-ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯತ್ನ, ಸಮ್ಘಾಸತಿ-ಸರಿಯಾದ ಜಾಗೃತೆ ಮತ್ತು ಸಮ್ಘಾ ಸಮಾಧಿ-ಸರಿಯಾದ ಏಕಾಗ್ರತೆ.

ಈ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯ-ಮನುಷ್ಯರ ನಡುವೆ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದೇ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಅಷ್ಟಾಂಗಮಾರ್ಗದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. “ ಈ ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವವನು ಯಾವ ಪುರೋಹಿತನ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲನು. ಜೊತೆಗೆ ಬುದ್ಧನು ಅತಿಯಾದ ವೈಭೋಗ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯ ಇವೆರಡರಿಂದಲೂ ಪಾರಾದ ಮಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದನು.⁴”

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ತಾತ್ವಿಕ ವಿವಾದಗಳ ಸುಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಲುಪಿತು. ಅದು ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜನರ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಜಾತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ತಾರತಮ್ಯ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜನರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪುರುಷರುಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರು ಸಹ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ವೈದಿಕ ಮತಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಬೌದ್ಧಮತವೂ ಉದಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೆಲೆಕಂಡು ಕೊಂಡಿತು. ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಆನಂದ, ಉಪಾಲಿ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದವರು ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬುದ್ಧನ ತತ್ವ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನು ಮನುಷ್ಯನ ದುಃಖದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಆರ್ಯಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ, ದುಃಖ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ದುಃಖ ನಿರ್ಮೂಲನೆ, ಮತ್ತು ದುಃಖ ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾರ್ಗ

⁴ ರಾಮ್ ಶರಣ್ ಶರ್ಮ(ಮೂ.), ಎನ್.ಪಿ.ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್ (ಅನು.). (2007). ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತ. ಪು. ಸಂ. 99,

ದುಃಖ: ಹುಟ್ಟು, ಮುಪ್ಪು, ವ್ಯಾಧಿ, ಮರಣ ಇವು ದುಃಖ. ಅಪ್ರಿಯರಿಂದ ಒಡಗೂಡಿರುವುದು. ಪ್ರಿಯರಿಂದ ಅಗಲಿರುವುದು ತಾನು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದು ದೊರೆಯದೇ ಇರುವುದು ದುಃಖ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ದುಃಖ.

ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: (ದುಃಖ ಸಮುಪ್ಪಾದ) ಕಾಮತ್ಯಷ್ಟೆ ಭವತ್ಯಷ್ಟೆ, ವಿಭವತ್ಯಷ್ಟೆ ಜೀವಿಗಳ ಶಾರೀರ ಮನಸ್ಸು ನಿತ್ಯವೆಂದು ತಪ್ಪು ಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಅತಿಯಾಸೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ದುಃಖ ನಿರ್ಮೂಲನೆ: (ದುಃಖ ವಿರೋಧ) ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭಂಗವಾಗಲೇಬೇಕು ದುಃಖವೂ ಸಹ ನಾಶವಾಗಲೇಬೇಕು.

ದುಃಖನಿವಾರಣೆ ಮಾರ್ಗ: (ದುಃಖ ನಿರೋಧ ಗಾಮನೀಪಟಿ ಪದಾ) ಇದು ಅಷ್ಟಾಂಗ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ⁵ ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಸಹೋದರತ್ವ, ಐಕ್ಯತೆ ಎಂಬ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ವಿಶ್ವದ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರು, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

“ಬುದ್ಧನ ಮೂಲ ಉಪದೇಶಗಳು ತುಂಬ ಸರಳವಾದುದು. ಅವನು ಯಾವುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸುತ್ತ ಪಿಟಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಅವನ ಸರಳವಾದ ಬೋಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕತೆಗಳು ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬುದ್ಧ ಕ್ಲಿಷ್ಟ ತರಹದ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಮಂಡನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ನಿದರ್ಶನ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೇಂದ್ರಿತ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಬುದ್ಧ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಆರ್ಯಸತ್ಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿಷ್ಠವಾದ ಒಳಜಗತ್ತನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತದೆಯೇ ವಿನಃ ಅವನ ಬೋಧನೆಗಳು ಹೊರ ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.”⁶ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಇವೆಲ್ಲ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳು ಮತ್ತು ಉಪದೇಶಗಳು ಇವು ಎಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಲೇಖನಗಳು ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಭಾರತ ಮತ್ತು ಸಮತಾವಾದ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು, ಕ್ರಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಕ್ರಾಂತಿ, ಬುದ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಲಮಾರ್ಕ್ಸ್, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ, ಯಾರು ಶೂದ್ರರಾಗಿದ್ದರು, ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆತನ ಧರ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಅಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಭಾರತವನ್ನು ಸದೃಢವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲೂ

⁵ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಎಂ. (ಅನು) ಪ್ರಭುಶಂಕರ್. (1973). ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ರೂಪರೇಷೆಗಳು. ಪು. ಸಂ. 158-160,

⁶ ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿ ಟಿ.ಎನ್ (ಅನು.) (2016). ಓಶೋ: ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆ: ಪು.ಸಂ.-14.

ದಲಿತರು ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಿಮೋಚನೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರಿಗಿದ್ದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬಗೆಗಿನ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. 'ಮನುಷ್ಯನ ದುರ್ನಡತೆಯೇ ಅವನ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಗೆ ಭಾಗಶಃ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ದುಃಖದ ಮೂಲ ಕಾರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಮಾಡಲು ಬುದ್ಧ ಪಂಚಶೀಲದ ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದನು ಅವು ಮುಂದಿನಂತಿವೆ.

“ಬುದ್ಧ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಗತಿಗಾಗಿ ಗೌತಮನು ಭಿಕ್ಷುಟನೆಯ ಸನ್ಯಾಸತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಜನಸಮುದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಲು ಅನುಸರಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಬುದ್ಧನ ಪರಮೋನ್ನತ ಜ್ಞಾನೋದಯವನ್ನು ಪಡೆದ ನಂತರ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಧೈಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಒಂದು ಅನುಮಾನವು ಬುದ್ಧನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಿಸಿತು. ಅದೆಂದರೆ ತಾನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಸಿದ ಈ ತತ್ವ ಮೂಲಗಳ ಬೋಧನೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಸುವುದೇ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಸ್ವಯಂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ತ್ಯಾಗ ಭಾವನೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೇ? ಎಂಬ ಸಂದಿಗ್ಧತೆ, ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಮರತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ತಳೆದಿರುವ ದೃಢ ಭಾವಗಳನ್ನುಳಿಸುವುದೆಂದರೆ? ಅತಿದುರ್ಬಲ ಕೆಲಸ ನನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ 'ಆತ್ಮ' ವೆಂಬುದೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬುವುದು, ಈ ಪ್ರಪಂಚ ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದಲೇ ಹೊರತಾದ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಯಾಕೆ ನಾನು ಇರಬಾರದು ಮತ್ತು ಈ ನನ್ನ ತತ್ವ ಪ್ರನಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಸ್ವಯಂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇಕೆ ವೃದ್ಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು? ಹೀಗೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡನು”⁷

ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಬುದ್ಧನು ಹೊಸ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಆತನ ಚಿಂತನೆಗಳು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ,ವೈಚಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಚಿಂತನೆಗಳು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎನಿಸಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರ ಗೌರವ ಹೊಂದಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದರು.

ದಲಿತರು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ, ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ, ಹಸಿವು, ದುಃಖ, ಅವಮಾನ, ಅಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಅಪಮಾನ ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪರಿಹಾರ ನಮಗೆ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬುದೇ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಕಳಕಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ದಲಿತರು ಬೌದ್ಧದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಮೋಚನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದಲಿತ ಯುವಕರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸುವುದರ ಮುಖಾಂತರ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು.

ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಧರ್ಮವು ಮಾನವನಿಗಾಗಿಯೇ ಹೊರತು, ಮಾನವ ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದಲಿತರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಗತಿ ಹೊಂದಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೊರೆದು

⁷ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್. (ಮೂ.) ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಎ.ಡಿ(ಅನು): ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆತನ ಧರ್ಮ. ಪು.ಸಂ. 131

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದತ್ತ ಮರಳಿ ಎಂದು ಕರೆ ನೀಡಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಬಡವನು ಬಡವನಾಗಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ನೋಡುವ ಧರ್ಮ ಧರ್ಮವೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯಿರಿ ಎಂಬ ಬುದ್ಧನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಹೀಗೆ ದಲಿತರಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷರತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಮಾನ ಅಸಮಾನತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವಾಗಿತ್ತು. ಶಿಕ್ಷಣ ಕಲಿತವರಿಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರಲ್ಲಿದ್ದ ತತ್ವ, ಆದರ್ಶ ಚಿಂತನೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದಲಿತರು ಬೌದ್ಧರಾಗುವ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ದಲಿತರು ಬುದ್ಧನಡೆಗೆ ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಸಹೋದರತ್ವವನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗೌತಮಬುದ್ಧನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾದ ತರಹವೇ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ದಲಿತರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ ಇವರುಗಳ ವೈಚಾರಿಕತೆ-ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೂಲಕ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಉಪಾಸಕ-ಉಪಾಸಕಿಯರು ಹಾಗೂ ಭಂಶೇಜಿಗಳು ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧನ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು, ವಿಶೇಷ ಉಪನ್ಯಾಸನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ ದಲಿತರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಸಹೋದರತ್ವ ಇರುವ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಕಡೆ ನಡೆದರೆ 'ಬುದ್ಧ ಮಾರ್ಗ'ದ ಮೂಲಕ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ದಲಿತರಿಗೆ ಸಮಾನತೆಯ ದಾರಿ ತೋರುವಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿ ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರ ತತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬೆಳಕು ವಿಶ್ವದೆಲ್ಲೆಡೆ ಚಿಲ್ಲಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಓಶೋ (ಮೂ.). ವಾಸುದೇವಮೂರ್ತಿ ಟಿ.ಎನ್ (ಅನು.). (2016). ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆ. ವಂಶಿ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಕೊಸಾಂಬಿ ಡಿ.ಡಿ (ಮೂ.). ಟಿ. ಎಸ್. ವೇಣುಗೋಪಾಲ್ ಶೈಲಜಾ (ಅನು.). (2011). ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ರೂಪರೇಷೆ. ಚಿಂತನ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಚಂದ್ರಶೇಖರ್. ಕೆ. (ಸಂ.). (ಡಿಸೆಂಬರ್, 2006). ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ವಾಯ್ಸ್, ಸುವರ್ಣ ಸಂಚಿಕೆ.
- ತಾಳ್ತಜೆ ವಸಂತಕುಮಾರ್. (2015). ಬೌದ್ಧಾಯನ. ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.

- ನಂದನ ವೈ.ಬಿ. (2000). ಬೌದ್ಧ ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಗಳು. ಮಹಾಬೋಧಿ ಸೊಸೈಟಿ, ಬುದ್ಧವಚನ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ನರೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ್. ಎಸ್. (2009). ಬೋಧಿ ನೆಲದ ಮಾತು. ಅಂಬಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.
- ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ (ಮೂ.), ನಾರಾಯಣ. ಕೆ.ವಿ (ಸಂ.). (2015). ಡಾ. ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಬರೆಹಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಷಣಗಳು ಸಂಪುಟ: 1 ರಿಂದ 22. ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪುಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಬಿ. ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ (ಮೂ.), ಎ.ಡಿ. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ (ಅನು.). (2006). ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆತನ ಧರ್ಮ. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.
- ಮೂಡ್ನಾಕೂಡು ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ. (ಪ್ರ.ಸಂ). (2006). ಮರಳಿಮನೆಗೆ. ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಸಂಶೋಧನ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತರಣ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಧರ್ಮದೀಕ್ಷಾ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು.
- ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಎಂ, ಪ್ರಭುಶಂಕರ್ (ಅನು.). (2004). ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ರೂಪರೇಷೆಗಳು. ಅಭಿನವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಶರ್ಮ ಆರ್.ಎಸ್ (ಮೂ.). ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್ ಎನ್.ಪಿ (ಅನು.). ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತ. ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.